

σοφίας. Και είναι ένας σταθμός, διότι μας φέρνει στην επιφάνεια στοιχεία, που, παρά τις διαφορές αδυναμίες τους, μας επιτρέπουν να απομυθοποιήσουμε το έργο του Vico. Μας επιτρέπει δηλαδή να μην θεωρούμε το έργο του σαν ένα πεδίο αντιφατικών προτάσεων και αναλύσεων, αλλά σαν ένα λόγο που διαθέτει εκείνες τις αξιωματικές προτάσεις που μας επιτρέπουν όχι μόνον να καταλάβουμε, αλλά και να δώσουμε ένα νέο προσανατολισμό στις ιστορικές και κοινωνιολογικές έρευνες.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΑΥΡΗΛΙΩΝΗΣ
ΤΕΙ ΑΘΗΝΩΝ

Μανώλη Μαρκάκη, *Δοκίμια φιλοσοφίας τής ιστορίας*, Έκδόσεις Καρδαμίτσα, Άθήνα 1985, 95 σελίδες.

Τό παρόν βιβλίο τοῦ Μ. Μαρκάκη, μικρό σέ σχῆμα καί ὄγκο, συγκεντρώνει πέντε δοκίμια ἢ «μελετήματα» (σελ. 7) πού ἀναφέρονται σέ θέματα φιλοσοφίας τής ιστορίας. Ἐπί αὐτά τό τρίτο καί τέταρτο ἀπετέλεσαν ἀντικείμενο διαλέξεως στό Καθολικό Πανεπιστήμιο τής Λισαβώνας καί τό Πανεπιστήμιο τοῦ Ὁσλο ἀντιστοίχως.

Ὅπως ὁμολογεῖ ὁ σ. στόν Πρόλογο οἱ θέσεις του πάνω στά θέματα τής φιλοσοφίας τής ιστορίας βρίσκονται πολύ κοντά σ' ἐκεῖνες τοῦ δασκάλου του Βάλτερ Κίρχνερ, κατά τόν ὁποῖο τό νόημα τής ιστορίας ταυτίζεται «μέ τό ἔσχατο νόημα τής ὑπαρξης» (σελ. 7). Ἐπί πλέον πιστεύει ὅτι «στήν ἱστορική δυναμική συντελεῖται ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση», ὅτι «ἡ ἐλευθερία εἶναι ὁ κύριος καθοριστικός συντελεστής τής ἱστορικής πράξης» καί ὅτι ἡ ἱστορία συγχρόνως «ἐμπεριέχει τήν οὐτοπία της» (σελ. 8).

Στό πρῶτο δοκίμιο («Φιλοσοφικές δομές τής ἱστορικής ἐπιστήμης», σελ. 9-15) διατυπώνει τήν ἀποψη ὅτι ὑποκείμενο τής ἱστορίας «εἶναι τό ἀνθρώπινο γένος καί οἱ ὁμάδες πού τό συγκροτοῦν» (σελ. 10). Ἐξετάζοντας τόν φυσικό καί ἱστορικό χρόνο ὑπογραμμίζει τίς βασικές τους διαφορές καί καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι ἡ «ἱστορία εἶναι τό ἐμπλεω νοήματος παρελθόν» (σελ. 14).

Οἱ δύο τρόποι ἀναλύσεως τής ἱστορίας ἀπό φιλοσοφικῆς σκοπιᾶς ἀποτελοῦν τό περιεχόμενο τοῦ δευτέρου δοκίμιου («Ἡ φιλοσοφία τής ἱστορίας», σελ. 16-23). Ὁ πρῶτος τρόπος εἶναι ἐκεῖνος πού προβαίνει σέ περιεκτική ἐρμηνεία τής συνολικῆς ἱστορικής διαδικασίας βάσει ἑνός νοήματος καί κάποιων νόμων πού προκαλοῦν τή μεταβολή μέσα στό ἱστορικό γίνεσθαι. Ὡς ἐκπροσώπους τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐρμηνείας τής ἱστορίας ἀναφέρει ὁ σ. τόν Πολύβιο, τόν Ἐγελο, τόν Σπένγκλερ, τόν Ἄρνολντ Τούνμπυ καί τόν Σορόκιν. Ὁ δεύτερος τρόπος ἀναλύσεως τής ἱστορίας εἶναι ἐκεῖνος τής τυπικῆς ἔρευνας, πού χρησιμοποιοῖ ἡ «κριτική φιλοσοφία τής ἱστορίας» (σελ. 19) καί ἐνδιαφέρεται ἀπό πλευρᾶς ἐπιστημολογικῆς νά γνωρίσει τό εἶδος τής ἱστορικής γνώσεως καί τήν ἀπαιτούμενη μέθοδο προσεγγίσεώς της. Κύριοι ἐκπρόσωποι τής τάσεως αὐτῆς εἶναι οἱ Ζίμμελ, Βίντελμαντ, Ρίκερτ, Ντιλτάυ καί Κρότσε.

Στό τρίτο δοκίμιο («Ἐπί τόν Ράινολντ Νίμπουρ στόν Κάρολο Πόππερ», σελ. 24-48) ἐκτίθεται ἡ διδασκαλία τοῦ Ρ. Νίμπουρ, πού μελετᾷ ὡς θρησκευόμενος προφήτης τή μεταφυσική τής ἱστορίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τόν Κ. Πόππερ, πού προβαίνει σέ λεπτομερῆ ἀνάλυση τοῦ «ἱστορικισμοῦ».

«Από τόν Μπρούκς Άνταμς στόν Όσβαλντ Σπένγκλερ» (σελ. 49-72) εἶναι τό τέταρτο κατά σειράν δοκίμιο, ὅπου ἀναπτύσσεται ὁ φιλοσοφικός στοχασμός δύο συγγενικῶν πνευμάτων πάνω στό πρόβλημα τῆς ἱστορίας, τοῦ Μπρούκς Άνταμς μέ τό ἔργο του «The Law of Civilization and Decay» (1985) καί τοῦ Όσβαλντ Σπένγκλερ μέ τό δίτομο ἔργο του «Der Untergang des Abendlandes» (1918 καί 1922). Ὁ σ. εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος πού γνωρίζει στό ἑλληνικό κοινό τόν Ἀμερικανό διανοητή Μπρούκς Άνταμς, πού πρίν ἀπό τόν Γερμανό Σπένγκλερ ἐθεώρησε τήν ἱστορία, ὅπως ἐκεῖνος, βιολογικά ὑπό τήν μορφήν πολιτισμῶν κινουμένων κυκλικῶς δίκην ὀργανισμῶν, ὄχι μόνο βάσει τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος ἀλλά καί τῆς μοίρας, πού καθορίζουν τήν κίνησή τους ἀπό τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῶν.

Ἡ μελέτη τοῦ Μ. Μαρκάκη πάνω στά θέματα τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας τελειώνει μέ τό δοκίμιο «Ἡ ἰσχύς ἀπό τήν ἀποψη τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας» (σελ. 73-93), ἕνα δοκίμιο κάπως ἄσχετο πρός τήν προηγούμενη προβληματική του καί ἴσως ἐλαφρῶς ἰσχνό. Στήν ἀνωτέρω μελέτη ἐκθέτει τίς ἀπόψεις γιά τήν ἰσχύ τοῦ Πλατωνικοῦ Θρασυμάχου, τοῦ Πολυβίου, τοῦ Μακιαβέλλι, τοῦ Τολστόη, τοῦ Μπ. Ράσσελ, τοῦ Μπούρκχαρτ καί τοῦ λόρδου Ἄκτον καί καταλήγει στό προσωπικό συμπέρασμα λέγοντας ὅτι «ὁ χαρακτήρας τῆς ἱστορίας, ὅπως κι ὁ χαρακτήρας τῆς ἀλήθειας, εἶναι ἠθικός» (σελ. 93).

Ἡ ἐργασία αὐτή τοῦ Μ. Μαρκάκη ἀπευθύνεται στό εὐρύτερο κοινό. Ὁ φιλοσοφικός του στοχασμός ἐκδηλώνεται κυρίως στά δύο πρῶτα δοκίμια. Τό βιβλίο του παρουσιάζει ἀρκετό ἐνδιαφέρον καί λόγω θεματικῆς ἀλλά καί διότι, καίτοι δέν ἐξαντλεῖ τά θέματά του πλήρως, εἰσάγει μέ σαφήνεια τόν ἀναγνώστη σέ καίρια προβλήματα τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚ. ΚΟΥΤΡΑΣ
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ε. Μουτσοπούλου, *Φιλοσοφία τῆς καιρικότητας*, ἐκδ. Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 1984, σελ. 219.

Στό σημαντικό αὐτό ἔργο του ὁ ἀκαδημαϊκός καί καθηγητής κ. Ε. Μουτσόπουλος (ὕστερα ἀπό τά δοκίμιά του «Ἡ παλαιώση καί τό πρόβλημα τῶν χρονικῶν κατηγοριῶν» καί «Χρονικαί καί «καιρικαί» κατηγορίαι»), ἐπιχειρεῖ συστηματική ἀνάπτυξη καί ἐπέκταση τῆς φιλοσοφίας τῆς καιρικότητας στήν ὄντολογία, στήν ἐπιστημολογία καί στήν ἀξιολογία μέ ἀναλυτική διάθεση καί πρόθεση ἀνανέωσης.

«Ἡ καιρικότης» — ὑποστηρίζει ὁ καθηγητής κ. Μουτσόπουλος — «συνίσταται στήν ἐκ μέρους τῆς συνειδήσεως σύλληψη ἐκείνου πού ἡ ἴδια θεωρεῖ ὡς μοναδικό καί διά τοῦ ὁποίου ἡ ἴδια ἀνανεώνεται καί ὀλοκληρώνεται κάθε φορά, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀνανεώνει καί ὀλοκληρώνει τήν ἀντίληψη πού ἔχει σχηματίσει γιά τήν πραγματικότητα, ἀλλά καί γιά τήν σχέση πού τήν συνδέει πρός ἐκείνη» (σ. 14), ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ καιρικότης τῆς συνειδήσεως ἔγκειται ἀκριβῶς σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τήν βίωση τοῦ «ἐτέρου», μακρινοῦ καί διαφορετικοῦ, ὡς οἰκείου «τοῦ ὁποίου τήν ἀντικειμενικότητα διασφαλίζει καί ἀντιστοίχως ἰδιοποιεῖται» (σ. 13).

Στό πρῶτο μέρος τοῦ ἔργου «Τό καιρικό εἶναι» ὁ σ. διευρύνει τήν θεματική του, γιά νά περιλάβει τήν ἐννοια τοῦ ὄντος, στούς τρόπους τοῦ εἶναι, στόν χρόνο, τόν χῶρο καί τόν